

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ДИТЯЧИХ МУЗИЧНИХ ШКІЛ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

PEDAGOGICAL CONDITIONS AND STAGES OF FORMATION OF STAGE-PERFORMANCE CULTURE OF STUDENTS OF CHILDREN'S MUSIC SCHOOLS IN THE PROCESS OF LEARNING TO PLAY THE PIANO

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх професійних піаністів з урахуванням психологічних, педагогічних факторів виховання сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано. Зокрема, розкривається сутність таких понять як педагогічні умови, розкриття цього поняття за допомогою психологічного комфорту між учнем та викладачем, доцільність підбору музичного репертуару, розвиток творчо-художніх здібностей учня за допомогою інтерпретації та розвитку інтерпретаційних навичок. У межах розробленої методики визначено три етапи формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано. У статті підіймається питання співпраці учня та викладача в процесі формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано де співпраця є одним із головних етапів навчання та розвитку дитини, уміння слухати та працювати в тандемі. Проаналізовано критерії підбору музичного матеріалу для ефективного навчання учнів у дитячій музичній школі на уроках гри на фортепіано. Проведено систематизацію етапів, які сприяють розвитку професійних навичок та вмінь у виконавця. Детально розглядають педагогічні умови, етапи, які сприяють у підготовці учнів до публічних та концертних виступів в контексті формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі навчання гри на фортепіано. Розглянуто художньо-інтерпретаційну діяльність в контексті педагогічних умов, методів, етапів, яка має вплив на сценічно-виконавську майстерність учня та на особистісний та духовний розвиток учня як особистості в процесі навчання та становлення дитини у дитячій музичній школі. Розкрито питання художньо-інтерпретаційного процесу, як чинника, який розвиває художнє, інтелектуальне та світоглядне бачення музичного твору юного музиканта у сьогоденні з опорою на знання минулого.

Ключові слова: добір репертуару, педагогічні умови, психологічні фактори, сценічно-виконавська культура, учні дитячих музичних шкіл, художньо-інтерпретаційний процес.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future professional pianists, taking into account the psychological and pedagogical factors of education of stage-performance culture among students of children's music schools in the process of playing the piano. In particular, the essence of such concepts as pedagogical conditions, the disclosure of this concept with the help of psychological comfort between the student and the teacher, the expediency of the selection of the musical repertoire, the development of the creative and artistic abilities of the student with the help of interpretation and the development of interpretation skills are revealed. Within the framework of the developed methodology, three stages of formation of stage performance culture of students of children's music schools in the process of learning to play the piano are defined. The article raises the question of student and teacher cooperation in the process of formation of stage-performance culture among students of children's music schools in the process of playing the piano, where cooperation is one of the main stages of a child's learning and development, the ability to listen and work in tandem. The criteria for the selection of musical material for the effective teaching of students in a children's music school in piano lessons are analyzed. Stages that contribute to the development of professional skills and abilities of the performer have been systematized. Pedagogical conditions and stages that contribute to the preparation of students for public and concert performances in the context of the formation of stage performance culture among students of children's music schools in the process of learning to play the piano are considered in detail. The artistic-interpretive activity in the context of pedagogical conditions, methods, stages, which has an impact on the student's stage performance skills and on the personal and spiritual development of the student as an individual in the process of learning and becoming a child in a children's music school, is considered. The issue of the artistic-interpretive process as a factor that develops the artistic, intellectual and worldview vision of a musical work of a young musician in the present based on knowledge of the past is revealed.

Key words: artistic and interpretive process, pedagogical conditions, psychological factors, repertoire selection, stage performance culture, students of children's music schools.

УДК 37.018.54:78]-053.5:780.616.432.071.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.12>

Соколова Г.М.,
аспірантка кафедри хореографії
та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасній педагогіці відбуваються певні зміни у підходах до навчальних процесів, їх організації та змінюються методи, форми та етапи навчання. У музичній педагогіці відбувається етап переходу на нові форми та умови роботи у зв'язку із вимогами сучасного життя та навчання. Питання педагогічних умов та етапів формування

сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано займає важливе місце у сучасній музичній педагогіці. Саме тому, дослідження цієї проблеми є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні науковці активно займаються питаннями педагогічних та психологічних умов навчання

учнів. Дослідниця Панібратська А.В. [2] розкриває питання педагогічних умов в сукупності з психологічними, що допомагають викладачу як мотивувати й стимулювати, так і розвивати учня. Для формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано важливим є добір музичного репертуру. Питаннями критеріїв добору музичного репертуару займається дослідниця Шевченко І.Л. [4], яка визначила певні критерії, за якими викладач має обирати репертуар для кожного учня. Одним із найважливіших етапів формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл є формування художньо-інтерпретаційних умінь. Науковці Горбенко О.Б. [1], Парфентьева І.П. [3], Лінь Сяо, Полубоярінова І., Щолокова О., Флексеєва Ф., Москаленко В. розкривають питання художньо-творчого розвитку учня, як одним із найважливіших питань педагогічних умов та етапів формування сценічно-виконавської культури.

Проаналізувавши дослідження науковців минулого та сьогодення можна сказати про те, що питання педагогічних умов та етапів формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано не є систематизованим і малодослідженим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цікавою залишається проблема формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано за допомогою сучасних педагогічних умов та етапів навчання. Оскільки питання сценічно-виконавської культури є малодослідженим та актуальним у сучасній методиці та педагогіці.

Мета статті. Дослідити педагогічні умови та етапи в сучасній дитячій музичній школі, як компонент, який формує сценічно-виконавську культуру у учнів дитячих музичних шкіл в процесі гри на фортепіано.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні умови – це специфічні обставини, середовище та фактори, які створюються з метою сприяння ефективному навчанню та розвитку учнів. Вони включають у себе різноманітні аспекти, такі як організаційні аспекти навчального процесу, методи навчання, використання навчальних матеріалів, взаємодія між вчителем та учнями, атмосферу в класі та інші фактори, які впливають на якість навчання і розвитку учнів.

Згідно психологічних досліджень, педагогічні умови слід розуміти, як обставини від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, вони є динамічним регулятором інформаційних, особистісних, психологічних та педагогічних чинників навчання. Педагогічні умови ми розуміємо, як сукупність організаторських форм, методів, прийомів, засобів координації навчального й виховного впливу

на учнів для мотивації та стимулу ефективного саморозвитку професійно-важливих особистісних здібностей та якостей, базових компетентностей і, як наслідок – цілісного ставлення їхньої особистості [2].

Педагогічні умови створюються з метою забезпечити оптимальні умови для засвоєння знань, розвитку навичок, формування цінностей та розвитку особистості учня. Вони можуть включати в себе такі елементи, як створення мотивуючої та сприятливої навчальної атмосфери, розуміння і врахування індивідуальних особливостей учнів, використання різноманітних методів та стратегій навчання, створення диференційованого підходу до учнів тощо.

Педагогічні умови є важливим елементом успішного навчання і розвитку учнів, оскільки вони створюють сприятливе середовище, де учні можуть розкрити свій потенціал, активно займатися навчанням і досягати успіхів.

Для розвитку сценічно-виконавської культури ми вважаємо доцільним виконання 3 педагогічних умов:

1) психологічно комфортна педагогічна взаємодія вчителя і учня на основі позитивного прогнозування, поваги та підтримки;

2) добір музичного репертуару, що є ефективним ресурсом розвитку сценічно-виконавської культури учнів;

3) забезпечення художньо-творчого розвитку учня, зокрема розвитку здатності до інтерпретації.

Розглянемо ці умови детальніше.

1. Психологічно комфортна педагогічна взаємодія вчителя і учня на основі позитивного прогнозування, поваги та підтримки.

Для розвитку сценічно-виконавської культури надзвичайно важливою є педагогічна взаємодія – особистісний контакт вчителя і учня (учнів), в процесі якої відбуваються взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, відносин, установок. Педагогічна взаємодія ефективна лише у тому випадку, коли вчитель вибудовує спілкування таким чином, щоб воно приносило задоволення, викликало інтерес, спонукало до прийняття соціально ціннісної позиції, давало можливість реалізуватися повною мірою будь-якій позиції кожного суб'єкта.

Співробітництво є спільною діяльністю учня і вчителя, направленою на досягнення мети. Вчитель музики, який сповідує у своїй роботі принципи співробітництва, вибудовує свої стосунки з учнями на основі діалогу, а не авторитарного наказу та примусу. Важливими аспектами співробітництва є вміння прислухатися один до одного, приймати спільні рішення, довіряти один одному, тощо. В основі співробітництва лежить ідея підтримки учня, спрямування його пізнавального процесу.

Взаєморозуміння вчителя і учнів проявляється в адекватному відображенні один одного,

усвідомленні мотивації дій та вчинків. Взаєморозуміння у педагогічному спілкуванні має кілька аспектів. Воно включає розуміння вчителем учнів; учнями вчителя; розуміння учнями один одного. Вчитель відіграє вирішальну роль в організації цілісного процесу взаєморозуміння. Взаєморозуміння зумовлює виникнення резонансу між вчителем і учнями в розумінні одних і тих же дій, вчинків, явищ.

Внаслідок взаєморозуміння виникає взаємна спорідненість та взаємний обмін діями, спрямований на реалізацію спільної діяльності. Це процес безпосереднього або опосередкованого впливу один на одного. Для цього необхідні певні комунікативні, бажано гуманістичні установки, які стосуються інших людей.

2. Добір музичного репертуару, що є ефективним ресурсом розвитку сценічно-виконавської культури учнів.

Для формування мотивації сценічно-виконавської культури в учнів дитячих музичних шкіл необхідно використовувати репертуар, до підбору якого потрібно ставитися дуже виважено, оскільки музичний репертуар є ефективним ресурсом розвитку виконавської культури, уміння перевтілюватися під час сценічного виконання музичних творів різних стилів, жанрів, форм. Зокрема, до репертуару висувається вимога методичної доцільності, що передбачає опанування певних навичок, наприклад, гри штрихом *legato* на репертуарі українських композиторів та композиторів світового рівня, на українських народних піснях наспівного характеру, тощо.

Дослідниця І. Шевченко виділяє такі критерії добору репертуару:

- художній рівень творів відносно музики і тексту;
- відповідність художньо-виконавським можливостям конкретного колективу;
- сприйняття творів з огляду на вік учасників;
- зіставлення конкретного твору з іншими творами програми;
- виховні функції творів;
- вибір творів для повсякденної роботи і на перспективу, для концертного виступу (тематичного, до календарних свят, для звітнього концерту) [4, с. 143].

У процесі добору репертуару для подальшого формування сценічно-виконавської культури необхідно враховувати цілісне, смислове навантаження музичного твору, можливість реалізації естетичних можливостей у процесі його виконання.

3. Забезпечення художньо-творчого розвитку учня, зокрема розвитку здатності до інтерпретації.

Найскладнішою проблемою музичної школи є забезпечення художньо-творчого розвитку учня.

Вирішується ця проблема поки що частково, тому що вчитель не завжди спрямовує зусилля на музичний розвиток учня, а обмежується вирішенням окремих завдань: навчити дітей співати, знати нотну грамоту, теоретичний матеріал, ознайомити їх із всесвітньо-відомими культурними шедеврами.

Важливою особливістю формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі гри на фортепіано є розвиток у дітей здатності до інтерпретації. О. Горбенко розглядає інтерпретацію як розуміння змістової сутності музичного твору та втілення розуміння у виконанні; індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації [1, с. 56].

Дослідниця І.П. Парфентьєва зазначає, що інтерпретація ґрунтується на використанні вчителем таких інформаційно-операційних компонентів: знання технології поетапного розучування твору; прийомів і способів звуковидобування; основних аплікатурних принципів і послідовностей; художньої природи музичного матеріалу [3, с. 116].

Художньо-інтерпретаційний процес передбачає високий рівень творчої самостійності, суб'єктивного образу сприйняття. В процесі інтерпретаційного виконання доцільно використовувати асоціативне та абстрактне мислення, прийоми музичної герменевтики (тлумачення змісту музичного твору), сценічної майстерності, щоб учні уміли доповнювати, збагачувати зміст музичного твору, що виконується, за допомогою своєї уяви, фантазії та перевтілення. Міжхудожні асоціації, обумовлені музичним твором, його будовою, епохою написання сприяють розширенню меж образних уявлень та можливостей учня-виконавця [1, с. 56].

Так, роль художньо-інтерпретаційної діяльності в навчальному процесі було розглянуто та висвітлено в працях Флексеєва Ф., Москаленка В. Зробивши аналіз наукових праць, з впевненістю можна сказати, що деякі науковці (Лінь Сяо, Полубоярінова І., Щолокова О. та інші) досліджували готовність до художньо-інтерпретаційної діяльності на основі діяльнісного підходу, що дає змогу провести історико-педагогічний аналіз процесу підготовки учня до художньо-інтерпретаційної діяльності. Дає можливість визначити складові готовності до музичного мистецтва та художньо-інтерпретаційної та сценічно-виконавської культури, оновити зміст, форми, методи формування сценічно-виконавської культури.

Музична діяльність є специфічною навичкою, вона не може бути наслідком засвоєння лише теоретичних знань. Музичне виховання – це цілеспрямований процес пізнання музики, розвиток музично-творчих здібностей дітей, збагачення їх культури, смаків та почуттів, формування навичок естетичного та культурного ставлення до

навколишнього світу через призму музики. Музика є одним з важливих засобів виховання підростаючого покоління і, як усі види мистецтва, збагачує школярів новими думками, почуттями, емоціями, розширює та збагачує їх світогляд та світосприйняття. Головна мета музичного виховання – розвиток особистості дитини, її ставлення до музичного мистецтва, виховання художнього та музичного смаку, вміння орієнтуватися у кращих музичних зразках. Тому головним завданням музичного виховання є орієнтація на унікальні можливості впливу музичного мистецтва на кожного учня.

Формування сценічно-виконавської культури включає декілька етапів, які сприяють розвитку професійних навичок та вмінь у виконавця. Ось деякі загальні етапи, які можуть бути включені у процес формування сценічно-виконавської культури:

1. Ознайомлення з основами: У цьому етапі виконавець ознайомлюється з основними принципами та елементами сценічної виконавської культури. Це включає вивчення основних технік виступу на сцені, позиціонування та рухи на сцені, використання голосу та емоційної експресії.

2. Технічна підготовка: У цьому етапі виконавець працює над розвитком технічних навичок, які необхідні для сценічної виконавської діяльності. Це можуть бути навички управління голосом, дихання, артикуляції, рухів та використання сценічного простору.

3. Експериментування з різними жанрами: У цьому етапі виконавець досліджує різні жанри сценічної виконавської культури, такі як театр, музика, танець тощо. Виконавець має можливість випробувати різні стилі, ролі та виконавські практики для розширення свого репертуару та вибору найбільш комфортної форми виразності.

4. Розвиток сценічної присутності: У цьому етапі виконавець працює над розвитком сценічної присутності, яка включає в себе впевненість, енергію, контакт з аудиторією та здатність утримуватись на сцені. На цьому етапі акцент робиться на розвиток навичок, які допомагають виконавцеві виявляти себе на сцені, привертати увагу глядачів та створювати ефективний контакт з аудиторією. Основні аспекти цього етапу включають:

1. *Фізична виразність*: Розвиток фізичної виразності передбачає вивчення рухів, жестів, позиціонування на сцені та використання простору. Виконавець вчиться контролювати своє тіло, передавати емоції та повідомлення через рухи та позицію на сцені.

2. *Голосова експресія*: Розвиток голосової експресії включає в себе роботу над диханням, артикуляцією, інтонацією та голосовими техніками.

Виконавець вчиться використовувати свій голос для передачі емоцій, створення різних характерів та виразного виконання.

3. *Емоційна присутність*: Розвиток емоційної присутності передбачає вивчення методів створення та передачі емоцій на сцені. Виконавець вчиться розпізнавати та контролювати свої емоції, впевнено виражати їх та викликати відповідні емоції у глядачів.

4. *Контакт з аудиторією*: Розвиток контакту з аудиторією передбачає вивчення способів взаємодії з глядачами, залучення їх у виставу та створення взаємної енергетичної взаємодії.

У межах розробленої методики визначено три етапи формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано:

- 1) мотиваційно-емоційний;
- 2) формувально-розвивальний;
- 3) виконавсько-рефлексивний.

Висновки. Отже, з наведених аргументів, можна сформулювати педагогічні умови для формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано:

1) психологічно комфортна педагогічна взаємодія вчителя і учня на основі позитивного прогнозування, поваги та підтримки;

2) добір музичного репертуару, що є ефективним ресурсом розвитку сценічно-виконавської культури учнів;

3) забезпечення художньо-творчого розвитку учня, зокрема розвитку здатності до інтерпретації.

Такі умови дозволяють готувати конкурентоспроможних майбутніх піаністів за допомогою формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл в процесі навчання гри на фортепіано.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбенко О. Б. Формування художньо-інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в оркестровому класі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 55-59
2. Панібратська А. В. Науково-методична робота. Зміст поняття “Педагогічні умови” [Електронний ресурс]. У.: СНО, 2020. URL: <http://surl.li/hadjl>.
3. Парфентьева І. П. Огляд аспектів предметно-професійної компетентності вчителя музичного мистецтва при вивченні шкільного репертуару. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 114-118
4. Шевченко І. Л. Вокальний ансамбль як форма організації музично-творчої діяльності майбутнього педагога-музиканта. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 157. С. 141–147